

PERSPECTIVA

LEGNICKIE STUDIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

Rok XIX 2020 nr 2 (37) s. 156-166

Ks. PATRYK ZARZECZNY*

OSOBA W FILOZOFII ANTONIA ROSMINIEGO

PERSONALISTIC VISION OF A PERSON IN THE PHILOSOPHY OF ANTONIO ROSMINI

Abstract. Antonio Rosmini can be justifiably called a precursor of the personalism. He made a person the center of his philosophy like no one before him. Rosmini made a distinction between a person, man, subject, individual and human nature. He elaborated a definition of a person strongly affirming its substantive, individual, dynamic and relational dimension. He also pointed to the ontological perfection of the person and its absolute dignity.

Key words: person, personalism, Rosmini, subject, individual, principle, human nature, dignity.

Wizja człowieka jako osoby wypracowana przez Antonia Rosminiego w konkretnym kontekście historyczno-kulturalnym jest daleka od jakiegokolwiek retoryki personalistycznej. Zasługą antropologii Rosminiego jest jednak przywrócenie dyskursu na temat osoby¹. Brak retoryki personalistycznej bynajmniej nie oznacza, że wizja osoby u Rosminiego nie jest personalistyczna.

---

* Ks. Patryk Zarzeczny – kapłan diecezji legnickiej; absolwent Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; e-mail: patryk.zarzeczny@priest.com.

¹ M. Dossi. *Profilo filosofico di Antonio Rosmini*. Brescia 1998 s. 197.

[Rosminiego] [...] można uznać za prekursora kultury personalistycznej, która w XX w. została wypracowana przez innych autorów chrześcijańskich².

Zarys swojej antropologii Rosmini przedstawia na początku pierwszej księgi dzieła zatytułowanego *La società ed il suo fine*. Zarys ten znalazł rozwinięcie w książce całkowicie poświęconej zagadnieniom antropologicznym, noszącej tytuł *Antropologia in servizio della scienza morale*. Została ona napisana w latach 1831-1832, a opublikowana w 1838 r. w Mediolanie.

1. CZŁOWIEK A OSOBA

Rosmini nie uważa jakoby człowiek³ był synonimem osoby. Zauważa on, że

zasada osobowa człowieka nie jest całym człowiekiem; zasada ta nie jest niczym innym, jak najlepszym elementem w człowieku, najwyższym szczytem ludzkiej natury⁴.

Rosmini używa często wyrażen «zasada osobowa», «element osobowy». Pokazuje w ten sposób, że osobowość jest jednym z elementów lub zasad, które konstytuują człowieka. Pozostałe zaś elementy to zwierzęcość, duchowość i specyficzna jedność między nimi, którą formuje podmiot ludzki⁵. Tak więc *Antropologia in servizio della scienza morale* składa się z czterech ksiąg: *O człowieku* – traktuje o definicjach człowieka; *O zwierzęcości* – porusza zagadnienia życia, odczuwania, ciała, materii, duszy zmysłowej, wyobraźni, snu i instynktów; *O duchowości* – zajmuje się kwestią intelektu, rozumu, woli i wolności; *O podmiocie ludzkim* – stanowi jądro Rosminiańskiego dyskursu o osobie.

Osobowość (element osobowy, zasada osobowa lub po prostu osoba) jest przedstawiana przez Rosminiego jako najwyższa zasada działań człowieka, której wszystkie pozostałe muszą się podporządkować. Jak w królestwie występują urzędnicy różnego szczebla i każdy może podejmować działania w sposób swobodny, póki nie otrzyma rozkazu od przełożonego, któremu on i niżsi szczeblem

² G. GRANDIS. *Duchowe podstawy Europy w świetle antropologii i etyki Antonia Rosminiego*. „Społeczeństwo” 16:2006 nr 3 s. 470. Na temat wkładu Rosminiego w rozumienie osoby zob. *tamże* s. 467-471.

³ Rosmini rozważał dwie najbardziej powszechne definicje człowieka – Platona i Arystotelesa. Pierwsza w interpretacji Rosminiego to „rozum obsługiwany przez organy”, druga zaś to „zwierzę myślące”, i to jej Rosmini poświęcił więcej uwagi. Sformułował on dwie własne definicje człowieka, według których człowiek to: a) podmiot zwierzęcy obdarzony intelektem i wolą, b) podmiot zwierzęcy obdarzony intuicją bytu idealnego niezdeteminowanego i percepcją własnego podstawowego odczucia cielesnego oraz działający według zwierzęcości i inteligencji. Zob. K. WRÓCZYŃSKI. *Człowiek, osoba i prawo w świetle definicji Antonia Rosminiego*. „Człowiek w Kulturze” 18:2006 s. 99-103.

⁴ A. ROSMINI. *La società ed il suo fine*. W: *Filosofia della politica*. Red. M.D'Addio. Milano 1972 s. 176.

⁵ TENŻE. *Antropologia in servizio della scienza morale*. Milano 1838 s. 28.

winni są posłuszeństwo, tak też jest w przypadku ludzkiego mikrokosmosu. Człowiek jest królestwem o zadziwiającej różnorodności i złożoności, przez co nie-uważny obserwator mógłby stwierdzić, że wielość systemów, działających każdy według własnych zasad, nie da się sprowadzić do jedynej najwyższej zasady (jednego przełożonego)⁶. Zasada ta jest zawarta w osobowości:

Cyceron trafnie nazywa człowieka «zwierzęciem wielorakim». Człowiek jest wieloraki w swoich działaniach, wieloraki w postawach, wyglądzie i formach, jakie przyjmuje jego natura. [...] Cała ta wielość form niewątpliwie suponuje wielorakość potencjalności, a w nich wielorakość działań, przyzwyczajęń i uwarunkowań. Jednak tak ogromna wielorakość daje się zredukować do niewielu zasad⁷, a w końcu do jednej tylko, która tworzy «komin» ludzkiej natury. Mam na myśli osobowość⁸.

Nadmienić jednak należy, że Rosmini nie redukuje osoby do jakiejś sumy działań czy zdolności. Osoba znaczy więcej niż jej działania i zdolności, nawet te najbardziej szlachetne. Inteligencja, wola, wolność mogą ulec osłabieniu, zakłóceniu, być zagrożone. Osoba jednak jest ontologiczną permanencją. Jest – używając słownictwa rosminiańskiego – bazą, fundamentem, podmiotem, *principium* inteligencji, woli i wolności. Należy jasno stwierdzić, że osobą nie jest indywiduum z racji zdolności do wolnego i odpowiedzialnego działania, ale z faktu bycia podmiotem w sposób stały. To bycie podmiotem jest dopiero bazą dla wyżej wspomnianych działań. W przeciwnym razie ten, kto nie jest zdolny do działania wolnego i odpowiedzialnego, czyli ten, kto śpi, jest noworodkiem lub szaleńcem, nie byłby osobą⁹.

2. DEFINICJA OSOBY

Chcąc przejść do Rosminiańskiej definicji osoby i jej analizy, nie można przemilczeć klasycznej definicji osoby, która to zawsze stanowi pewien punkt odniesienia i tło dla wszelkiego mówienia o osobie. Jak zauważa Cz. Bartnik, definicja Boecjusza – choć dla potrzeb współczesności niewystarczająca – uważana jest za najlepszą i powszechnie funkcjonuje już od 1500 lat¹⁰. Definicja ta podkreśla

⁶ M. DOSSI. *Profilo filosofico di Antonio Rosmini* s. 199.

⁷ Rosmini ma tu na myśli trzy podstawowe principia: instynkty (witalny, zmysłowy, ludzki), wolę i wolność. Zasady te mogą być podporządkowane jedne drugim, aż do przejścia we wspólne działanie, które w człowieku jest wolnym aktem. U. MURATORE. *Antonio Rosmini. Il discorso sull'uomo*. Roma 1989 s. 36.

⁸ A. ROSMINI. *Antropologia in servizio della scienza morale* s. 519.

⁹ M. DOSSI. *Il santo proibito. La vita e il pensiero di Antonio Rosmini*. Trento 2007 s. 108-109.

¹⁰ CZ. BARTNIK. *Ku definicji osoby*. „Teologia w Polsce. Nowa seria” 1:2007 nr 1 s. 6.

wyposażenie wewnętrzne osoby¹¹, według niej osoba to „indywidualna substancja natury rozumnej”¹². Boecjusz uwypukla charakter indywidualny osoby. Jej elementami konstytutywnymi są tutaj jednostkowość, konkretność i autonomiczność. Definicja Boecjusza nie odnosi się do bardzo ważnej kwestii, którą są relacje do innych osób. Ekspozowana jest rozumność i indywidualny charakter, co nie sprzyja samorealizacji i samokontynuacji¹³.

Nieco bardziej wieloaspektowe jest podejście św. Tomasza z Akwinu. Jest ono atutem, lecz sprawia, że ciężko odnaleźć u niego jakąś jedną, konkretną definicję osoby. Spotyka się szereg twierdzeń odnoszących się do osoby, które mogłyby uchodzić za definicje aspektowe. Zwraca on szczególną uwagę na nieprzekazywalność, indywidualność oraz samoistność osoby. Znaczną wagę przywiązuje również do rozumności, gdyż jak zauważa: „Do osoby należą trzy rzeczy: samoistność, rozumowanie i bycie jednostką”¹⁴. Jako substancja osoba ludzka u Tomasza to zespolenie duszy i ciała¹⁵.

Podobnie do Tomasza z Akwinu, również Antonio Rosmini sformułował wiele definicji osoby. Jak zauważa C. Bergamaschi, znawca dorobku filozoficznego Rosminiego, nie można w nich dostrzec nawet najmniejszej sprzeczności. Wśród nich można wyróżnić definicje uniwersalne i aspektowe, które pojawiają się na różnych poziomach refleksji filozoficznej¹⁶.

Jako definicję osoby Rosminiego źródła podają najczęściej tę zawartą w *Antropologia in servizio della scienza morale*, która brzmi następująco:

Osobę można zdefiniować jako podmiot inteligentny i chcąc dać jaśniejszą definicję powiemy, że osobą nazywa się inteligentne indywiduum substancjalne, o ile zawiera zasadę aktywną, najwyższą i nieprzekazywalną¹⁷.

¹¹ Zob. P. LISZKA. *Duch Święty twórcą Kościoła. Ujęcie personalistyczne integralne*. „Perspectiva” 10:2011 nr 2 s. 174. Rozwinięcie definicji Boecjusza zob. M. KOSZKAŁO. *Indywiduum a osoba. Rozważania Boecjusza, Ryszarda ze św. Wiktora i Jana Dunsza Szkota*. „Filo-Sofija” 13:2013 nr 4 s. 73-75.

¹² BOECJUSZ. *Księga o osobie i dwóch naturach przeciwko Eutychesowi i Nestoriuszowi do Jana, Diakona Kościoła Rzymskiego*. W: *O pociechach filozofii ksiąg pięcioro oraz traktaty teologiczne*. Tł. T. Joachimowski. Poznań 1926 s. 227.

¹³ B. SMOLKA. *Narodziny i rozwój personalizmu*. Opole 2002 s. 138.

¹⁴ TOMASZ Z AKWINU. *Summa Theologiae* III q. 2 a. 2 ad 3.

¹⁵ M. KIWIKA. *Rozumieć filozofię*. Wrocław 2007 s. 92. Więcej o Tomasza z Akwinu koncepcji osoby zob. J. GRZYBOWSKI. *Człowiek jako osoba w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*. „Warszawskie Studia Teologiczne” 16:2003 s. 201-229.

¹⁶ C. BERGAMASCHI. *L'essere morale nel pensiero filosofico di Antonio Rosmini*. Genova 1982 s. 64-65.

¹⁷ A. ROSMINI. *Antropologia in servizio della scienza morale* s. 516. Błędne tłumaczenia tej definicji dokonuje K. Wroczyński, zamieniając „zasadę aktywną” na „zasadę działania”. Zob. K. WROCZYŃSKI. *Człowiek, osoba i prawo* s. 104.

Wyodrębnić tu można zasadniczo dwie definicje. Pierwszą jest „podmiot inteligentny”, drugą zaś podane dalej doprecyzowanie.

3. ANALIZA ROSMINIEGO DEFINICJI OSOBY

Osoba zatem nie jest tym samym, co po prostu podmiot. Podmiotem Rosmini nazywa *principium* tkwiące w jakimkolwiek bycie odczuwającym. Podmiot, aby był osobą, musi być obdarzony inteligencją. Inteligencję rozpała w człowieku byt, który znajduje się poza nim. Osoba jest nosicielem bytu jako przedmiotu. W ludzkim podmiocie osobowym znajduje się część bierna (zwierzęcość, intelekt¹⁸) i czynna (inteligencja i wola). Osoba ludzka odczuwa jak zwierzę, ale tym, co ją wyróżnia jest to, że myśli i pragnie. Fizyczność zwierzęca jest elementem odróżniającym osobę ludzką od aniołów, zaś od zwierząt odróżnia ją posiadanie inteligencji. Dzięki temu osoba ludzka jest doskonałą syntezą zwierzęcości i duchowości¹⁹.

Zgodnie z długą tradycją myślową, która począwszy od Augustyna i Boecjusza przyniosła kulturze zachodniej rozwój kategorii osoby, Rosmini potwierdza w swojej definicji przede wszystkim substancjalność bytu osobowego. W ten sposób, w opozycji do wszelkich możliwych form relatywizmu, sceptycyzmu czy psychologizmu, podkreśla, że osobowość jest wielkością faktycznie istniejącą, która ma sprecyzowany status ontologiczny i która rzeczywiście jest najwyższym i najbardziej doniosłym sposobem istnienia: jest substancją inteligentną i w rzeczy samej nie ma w całym wszechświecie istnienia bardziej bogatego i pełnego niż natura inteligentna²⁰.

Należy zwrócić uwagę na to, że Rosmini nie utożsamia jednostki z osobą. Osoba nie jest w jego filozofii tym samym, co jednostka. Osoby nie można pojmować jako egzemplarza gatunku. Pojęcie osoby oznacza o wiele więcej niż pojęcie jednostki. Jednostką może być jakikolwiek podmiot, nawet jeśli nie dysponuje intelektem²¹. Stwierdzenie, że osoba musi być jednostką nakazuje przyjąć, że przynależy ona do rzeczywistości realnej, czyli nie znajduje się w świecie czystych idei²².

Według Rosminiego warunkiem bycia osobą jest posiadanie zasady najwyższej, aktywnej i nieprzekazywalnej. W omawianej definicji silnej afirmacji wymiaru substancjalnego i jednostkowego osoby towarzyszy również zdecydowane

¹⁸ Jako wrodzona umiejętność przeczuwania idei bytu.

¹⁹ R. SKRZYPCZAK. *Filozofia i teologia osoby bł. Antonio Rosminiego ojca personalizmu europejskiego*. Kraków 2013 s. 149.

²⁰ Rosmini w *Antropologia in servizio della scienza morale* (s. 516-517.) bezpośrednio odwołuje się do Tomasza z Akwinu i zgadza się z nim co do tego, że „osoba oznacza coś najdoskonalszego w całej naturze, mianowicie to, co bytuje samoistnie w rozumnej naturze” (TOMASZ Z AKWINU. *Summa Theologiae* I q. 29 a. 3).

²¹ Zob. R. SKRZYPCZAK. *Filozofia i teologia osoby* s. 147-148.

²² *Tamże* s. 151.

rozpoznanie jej wymiaru dynamicznego i relacyjnego, który określany jest przez trzy terminy: zasada, aktywna, najwyższa.

Zasada jest kategorią, której Rosmini używał bardzo chętnie. Jest ona pierwszym aktem bytu. Od niego wywodzi się wszystko inne w bycie. Jest ona pewną aktywnością zmierzającą do kresu. Według Rosminiego wszystko, co istnieje, jest ukonstytuowane przez jakąś zasadę i jakiś kres. Kres jest czymś koniecznym, ponieważ zasada nie istnieje bez swojego kresu²³. Kategoria zasady mówi o relacji do różnych wymiarów człowieczeństwa.

Określenie tej zasady jako zasady aktywnej wskazuje na relację, która ma charakter dynamiczny, jest transmisją aktywności, więc zasada osobowa jest punktem odniesienia i źródłem wszelkiej aktywności jednostki, rozumianej – jak chciał Rosmini – w znaczeniu bardzo szerokim. Obejmuje ono nie tylko działania osoby, ale także jej dyspozycje i w końcu samo jej istnienie, a więc zarówno aktywność, jak i pasywność²⁴.

Określenie zasady osobowej, jako najwyższej mówi o tym, jakie miejsce zajmuje ona w hierarchicznej strukturze elementów konstytutywnych człowieka. Chodzi o miejsce najwyższe, czyli będące szczytem ontologicznej konstrukcji człowieka. Oznacza to, że

w jednostce nie znajduje się żadna inna [zasada], która byłoby ponad nią (zasadą najwyższą) [...]. Jeśli są w jednostce inne zasady, to zależą one od niej i nie mogą subsystować w tej jednostce inaczej, jak przez powiązanie z nią (zasadą najwyższą)²⁵.

Kolejną ważną cechą zasady osobowej w człowieku jest jej nieprzekazywalność. Wyrażenie to ma sens tylko wtedy, gdy skontrastuje się je ze strukturalną komunikatywnością osoby. Rosmini, posługując się określeniem nieprzekazywalności, podkreśla sprawianą przez zasadę osobową w człowieku indywidualność, wyjątkowość i oryginalność, które są nieograniczone. Tym, co czyni człowieka *unicum*, jest osobowość. Znaczy to, że oryginalność ludzka nie wynika z jakiegoś statystycznego prawdopodobieństwa, tzn. jakiejś nieskończonej liczby różnych zmiennych środowiskowych, których wielka liczba miałaby sprawiać niemożność powstania dwóch takich samych kombinacji. Oryginalność ta jest zakorzeniona w *principium* metafizycznym, jakim jest osoba.

Istnienie osoby zaczyna się i kończy w niej, jest oddzielone od jakiegokolwiek innego istnienia²⁶.

²³ Tamże s. 150.

²⁴ A. ROSMINI. *Antropologia in servizio della scienza morale* s. 517.

²⁵ Tamże.

²⁶ A. ROSMINI. *Teosofia*. T. 3. Milano 1967 s. 418.

Zastrzec należy, że oddzielenie metafizyczne, o którym mowa, nie oznacza powołania do samotności. Nie sankcjonuje przeznaczenia do niepokonywalnego zamknięcia wewnętrznego, lecz objawia raczej niewyczerpane wnętrze, które nie czyni komunikacji niemożliwą, a stanowi warunek jej autentyczności oraz sprawia, że jest ona fascynująca²⁷. Osoba może wchodzić w dialog z inną osobą w przestrzeni określanej jako „my”, nie ryzykując własną substancjalną tożsamością.

Rosmini określa osobę także jako relację subsystentną²⁸. Nie jest to jego własne określenie, lecz zapożyczone²⁹. Zaslugą Rosminiego było jednak wypełnienie terminu «relacja subsystentna» nową treścią, ponieważ zastosował je w swojej antropologii.

Relacja nie jest czymś na kształt istoty pośredniej lub czegoś przejściowego między istotami³⁰. Rosmini podejmuje tę kwestię w *Teosofii*. Relacją nazywa tam sytuację, gdy chcąc wziąć pod uwagę jakiś byt, nie da się tego uczynić bez uwzględnienia drugiego bytu. Jeden bez drugiego nie może być pomyślany. Osoba jest zatem według niego relacją subsystentną, co rozumie jako istotowe połączenie występujące między zasadą osobową, która przejawia się w postaci woli, a światłem rozumu³¹. Osoba jest więc relacją w wewnętrznym porządku bytu substancji, nie zaś czystą relacją lub czystą substancją³².

4. OSOBA A NATURA LUDZKA

Dla Rosminiego istota ludzka jest kompleksową strukturą, będącą systemem wielorakich zasad hierarchicznie uporządkowanych. Szczytem tej hierarchii jest zasada osobowa. Używając określenia «człowiek», Rosmini wskazuje na naturę ludzką, czyli całość zasad (fizycznych, biologicznych, psychicznych, duchowych), które przyczyniają się do ukonstytuowania istoty ludzkiej w całej jej kompleksowości. Używając zaś pojęcia «osoba», wskazuje na zasadę najwyższą (inteligencja, wola),

²⁷ M. DOSSI. *Profilo filosofico di Antonio Rosmini* s. 204.

²⁸ „Osoba jest relacją subsystentną”. A. ROSMINI. *Teosofia*. T. 2. Milano 1967 s. 352.

²⁹ „Pojęcie osoby kształtowało się najpełniej na kanwie nauki o Bogu. Tym samym «osobą» (*hipostasis, prosopon, persona, suppositum*) w najbardziej właściwym znaczeniu stawał się Bóg. Człowiek był nią tylko w znaczeniu pochodnym i analogicznym, czyli bardziej niepodobnym niż podobnym. Żeby jednak nie rozbić Natury Bożej, w trynitologii stworzono (św. Augustyn i św. Tomasz z Akwinu) pojęcie substancji jako «relacji», co dla Arystotelesa byłoby bez sensu: substancja nie mogła być relacją i relacja nie mogła być substancją, bo relacja to przypadłość. Tutaj zaś substancja była relacją, np. subsystentny Ojciec jest osobą przez to, że jest relacją rodzenia względem Syna. Była to jednak rewolucja w rozumieniu osoby. Osoba bowiem realizowała swoją istotę przez bycie odniesioną w całości do kogoś drugiego na podstawie tej samej natury ontycznej. Przede wszystkim dało to początek koncepcji «osoby społecznej»”. Cz. BARTNIK. *Dogmatyka katolicka*. T. 1. Lublin 2000 s. 404.

³⁰ R. SKRZYPCZAK. *Filozofia i teologia osoby* s. 157.

³¹ A. ROSMINI. *Teosofia*. T. 2 s. 352.

³² R. SKRZYPCZAK. *Filozofia i teologia osoby* s. 58.

której ostatecznie powierzone są działania człowieka, a raczej jego własne subsystowanie jako człowiek.

Rozróżnienie między naturą i osobą toruje drogę nauce o ludzkim doskonaleniu³³. Nie każde wydoskonalenie jakiegoś aspektu natury ludzkiej doskonali osobę. Na przykład wzmocnienie budowy ciała bez wątpienia jest dobrem dla człowieka (doskonaleniem jego natury), lecz niekoniecznie samo przez się jest ono doskonaleniem osoby. Może doskonalic osobę wtedy i tylko wtedy, gdy towarzyszy mu wymiar moralnie pozytywny. Rosmini twierdził, że „sama tylko moralność doskonali człowieka osobowo”³⁴. Nie oznacza to jednak, że w człowieku występuje jakaś opozycja na linii natura – osoba, ale pewna dialektyka, która jest typowa dla ukonstytuowania ontologicznego człowieka i która znajduje swoje odpowiednie ukierunkowanie tylko wtedy, gdy doskonalenie natury umiejscawia się w służbie doskonalenia osoby, ponieważ bez doskonalenia osoby człowiek nigdy nie stanie się naprawdę lepszy³⁵.

5. DOSKONAŁOŚĆ I GODNOŚĆ OSOBY

Sprawą ważną dla Rosminiańskiej wizji osoby jest kwestia doskonałości ontologicznej, która wyraża się w osobie. Godność osoby ludzkiej, czyli absolutność i nieporównywalność jej wartości z wartością innych bytów, znajduje u Rosminiego wyraźne fundamenty metafizyczne, które przywodzą ją do naturalnego podporządkowania osoby względem absolutu. Absolutem, któremu osoba ostatecznie jest podporządkowana, jest Bóg. Takie przyporządkowanie do Boga znajduje swój wyraz najpierw w związku z bytem, który jest manifestacją Boga³⁶. Relacja z bytem jest tym, co czyni osobę zdolną do prawdy (poznanie bytu), do cnoty (miłość do bytu) i szczęścia (możliwość cieszenia się bytem). Dzięki swojej partycypacji w nieskończoności bytu osoba sama staje się nieskończona, przez co zyskuje tytuł do swej absolutnej godności. Rosmini nazywa prawdę, cnotę i szczęście „najczystszyimi źródłami”³⁷, z których wypływa godność osoby³⁸.

---

³³ Rosminiego nauka o doskonaleniu znajduje swoje odzwierciedlenie w jego pismach pedagogicznych. Użyteczna antologia teksów zob. A. ROSMINI. *Rosmini – scritti sull'educazione*. Red. P. Marangon. Brescia 2011.

³⁴ TENŻE. *Antropologia in servizio della scienza morale* s. 524.

³⁵ M. DOSSI. *Profilo filosofico di Antonio Rosmini* s. 205.

³⁶ Rosmini przez współczesnych mu krytyków bywał oskarżany o panteizm. Był to ich główny argument w walce z nim. Jako przykład zob. V. GIOBERTI. *Degli errori filosofici di Antonio Rosmini*. Napoli 1845. Rosmini nie pozostawał mu dłużny. Zob. A. ROSMINI. *V. Gioberti e il panteismo*. Milano 1848.

³⁷ A. ROSMINI. *Filosofia del diritto*. Red. R. Orecchia. Padova 1967 s. 199-200.

³⁸ M. DOSSI. *Profilo filosofico di Antonio Rosmini* s. 206.

Z faktu, że godność osoby jest godnością przez partycypację wynika, że również osoba nie jest absolutem. Nie można jednak powiedzieć, że osoba posiada godność na sposób przypadłości lub jako coś zwyczajnie dodanego z zewnątrz do jej bytu. Stwierdzając, że „godność ludzka jest przez człowieka otrzymana, przychodzi z zewnątrz [...] od przyczyny zewnętrznej”³⁹, Rosmini chce pokazać, że nie można opierać bezwarunkowego poszanowania osoby ludzkiej na czymś innym niż jej istnienie w relacji do absolutu, który jest rzeczywistością od niej oddzieloną, czyli ontologicznie inną. Osoba jest z absolutem „istotowo zespolona”, „istotowo w nim uczestniczy”⁴⁰. Każda zatem obraza osoby jest obrazą skierowaną w stronę absolutu.

W hierarchii bytów Rosmini umieszcza osobę na szczycie, ponieważ z natury znajduje się ona w wyjątkowej relacji z absolutem. Nic nie może znajdować się ponad zasadą osobową, ponieważ ze swej natury działa ona za „mistrzem i panem godności nieskończonej”⁴¹. Posłuszeństwo osoby względem absolutu sprawia, że nie podlega ona żadnej władzy niższej⁴².

W kontekście godności osoby warta dostrzeżenia jest sprawa „ja” i jedności osoby. Rosmini przywraca centralne miejsce osobie nie jako abstrakcyjnej idei, ale osobie w jej konkretności. Na nowo podejmuje zagadnienie „ja”, które idealiści umieścili na poziomie czysto transcendentnym. „Ja”, które prezentuje Rosmini, jest to „ja” konkretne, które rodzi się ze zdolności do autorefleksji i, mówiąc ogólnie, z samoświadomości. To też odróżnia ludzi od zwierząt. Zwierzę nie ma percepcji samego siebie, nie przeprowadza autorefleksji, nie dokonuje rozróżnienia na siebie i rzeczy, które czuje. Ponadto zwierzę nie mogłoby nawet wymówić słowa „ja”, które wyraża jedność i indywidualność człowieka⁴³.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, można stwierdzić, że w rozumieniu Rosminiego osoba jest najlepszym elementem w człowieku i zasadą jego działań. Nie redukuje się ona jednak do sumy działań, lecz stanowi fundament wyposażenia wewnętrznego człowieka, na które składają się elementy, takie jak inteligencja, wola i wolność. Człowiek będący osobą przez swoją strukturę cielesno-duchową stanowi doskonałą syntezę zwierzęcości i duchowości. Nie jest on tylko egzemplarzem gatunku, ale każdy stanowi substancjalne indywiduum. Indywidualność osoby nie oznacza zamknięcia na

³⁹ A. ROSMINI. *Filosofia del diritto* s. 192.

⁴⁰ *Tamże*.

⁴¹ *Tamże*.

⁴² *Tamże* s. 199. O godności i prawie stanowionym zob. K. SEELMAN. *La dignità dell'uomo e il diritto*. „Rosmini Studies” 1:2014 s. 23-35.

⁴³ F. MARCOLUNGO. *L'antropologia di Antonio Rosmini*. W: *Rosmini e Gioberti. Pensatori europei*. Red. G. Beschin. Brescia 2003 s. 149.

relacje z innymi, wręcz przeciwnie – osoba jest bytem relacyjnym i dynamicznym. Dzięki tej właściwości razem z innymi osobami tworzy przestrzeń zwaną „my”. Chociaż osoba stoi w koncepcji Rosminiego na samym szczycie hierarchii bytów jako struktura najdoskonalsza, z czego wynika jej godność, nie jest ona jednak ab-solutem, bowiem swoją godność posiada przez partycypację. Wizja ta ma wszystkie elementy pozwalające w sposób uprawniony nazwać ją personalistyczną.

BIBLIOGRAFIA

- BARTNIK Cz., *Dogmatyka katolicka*. T. 1. Lublin 2000.
- BARTNIK Cz., *Ku definicji osoby*. „Teologia w Polsce. Nowa seria” 1:2007 nr 1 s. 5-10.
- BERGAMASCHI C., *Lessere morale nel pensiero filosofico di Antonio Rosmini*. Genova 1982.
- BOECJUSZ, *Księga o osobie i dwóch naturach przeciwko Eutychesowi i Nestoriuszowi do Jana, Diakona Kościoła Rzymskiego*. W: *O pociechach filozofii ksiąg pięcioro oraz traktaty teologiczne*. Tł. T. Joachimowski. Poznań 1926.
- DOSSI M., *Il santo proibito. La vita e il pensiero di Antonio Rosmini*. Trento 2007.
- DOSSI M., *Profilo filosofico di Antonio Rosmini*. Brescia 1998.
- GIOBERTI V., *Degli errori filosofici di Antonio Rosmini*. Napoli 1845.
- GRANDIS G., *Duchowe podstawy Europy w świetle antropologii i etyki Antonia Rosminiego*. „Społeczeństwo” 16:2006 nr 3 s. 457-474.
- GRZYBOWSKI J., *Człowiek jako osoba w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*. „Warszawskie Studia Teologiczne” 16:2003 s. 201-229.
- KIWKA M., *Rozumieć filozofię*. Wrocław 2007.
- KOSZKAŁO M., *Indywidualność a osoba. Rozważania Boecjusza, Ryszarda ze św. Wiktora i Jana Dunsza Szkota*. „Filo-Sofija” 13:2013 nr 4 s. 73-88.
- LISZKA P., *Duch Święty twórcą Kościoła. Ujęcie personalistyczne integralne*. „Perspectiva” 10:2011 nr 2 s. 174-183.
- MARCOLUNGO F., *L'antropologia di Antonio Rosmini*. W: *Rosmini e Gioberti. Pensatori europei*. Red. G. Beschin. Brescia 2003.
- MURATORE U., *Antonio Rosmini. Il discorso sull'uomo*. Roma 1989.
- ROSMINI A., *Antropologia in servizio della scienza morale*. Milano 1838.
- ROSMINI A., *Filosofia del diritto*. Red. R. Orecchia. Padova 1967.
- ROSMINI A., *La società ed il suo fine*, W: *Filosofia della politica*. Red. M.D'Addio. Milano 1972.
- ROSMINI A., *Rosmini – scritti sull'educazione*. Red. P. Marangon. Brescia 2011.
- ROSMINI A., *Teosofia*. T. 2-3. Milano 1967.
- ROSMINI A., *V. Gioberti e il panteismo*. Milano 1848.
- SEELMAN K., *La dignità dell'uomo e il diritto*. „Rosmini Studies” 1:2014 s. 23-35.
- SKRZYPCZAK R., *Filozofia i teologia osoby bł. Antonia Rosminiego ojca personalizmu europejskiego*. Kraków 2013.
- SMOLKA B., *Narodziny i rozwój personalizmu*. Opole 2002.
- WROCZYŃSKI K., *Człowiek, osoba i prawo w świetle definicji Antonia Rosminiego*. „Człowiek w Kulturze” 18:2006 s. 97-111.

Streszczenie. Antonia Rosminiego w sposób uprawniony nazwać można prekursorem personalizmu. Osobę, jak nikt przed nim, uczynił centrum swojej filozofii. Dokonał różnicowania osoby, człowieka, podmiotu, jednostki i natury ludzkiej. Wypracował definicję osoby silnie afirmującą jej wymiar substancjalny, jednostkowy, dynamiczny i relacyjny. Wskazywał również na ontologiczną doskonałość osoby i jej absolutną godność.

Słowa kluczowe: osoba, personalizm, Rosmini, podmiot, jednostka, zasada, natura ludzka, godność.